

ביאורים

הר"ן ממשיך לעסוק בעניינה של אגדת חז"ל העוסקת במחלוקת בין הקב"ה לבין 'מתיבתא דרקייעא', שהוכרעה על ידי רבה בר נחמני. כאמור לעיל, הר"ן סובר שבמתיבתא דרקייעא יושבים אנשים שנפטרו כבר אך הם עדיין נמצאים במציאות הקשורה לעולם החומר. כעת פונה הר"ן להסביר כיצד יתכן שהספק נותר בעינו גם לאחר שהקב"ה הכריע באופן שונה, עד שנדרשו להכרעתו של רבה.

הר"ן מסביר שבאמת לא היה ספק לאף אחד מהי האמת. ברור היה לכולם שאם הקב"ה מכריע באופן מסוים, זו האמת. אולם כיוון שהקב"ה קבע בנתינת התורה שההכרעה תהיה דווקא על פיהם של חכמי ישראל, על פי הבנתם בתורה מכח השכל האנושי, לכן, גם אם נדע בדרך על טבעית שהאמת אינה כן, לא נוכל להכריע על פיה. זו הסיבה שאנשי מתיבתא דרקייעא חיכו להכרעתו של רבה. הם, שהיו בעבר תלמידי חכמים בעולם הזה, נותרו עם הכח שכלי, ועם היכולת להשיג את האמת התורנית מצד השכל האנושי. אולם הם חששו שעדיין רמתם השכלית או כמות העיסוק התורני שלהם לא היה מספיק כדי להשיג מעלה שכלית אנושית מספיק גבוהה, ולכן הם בחרו לשאול את רבה, הנושא עימו את כל התנאים הנצרכים להשגת האמת המתגלה לשכל האנושי באופן המושלם ביותר והוא זה שבאמת הכריע בניגוד לדעתם.

הר"ן מעיר, שעם זאת שקיים ערך רב ומקום מרכזי להכרעת השכל האנושי, גם חכמים בעלי שכל מפותח וידיעות רבות, כפופים לדעתו של הרוב, ולכן אפילו דעתו של אדם כמו רבה, לא הייתה מתקבלת להלכה אם הייתה עומדת בניגוד לדעת הרוב.

אגדת חז"ל עמוקה זו, מבליטה עד כמה גדול הוא כוחם של חכמי ישראל, ועד היכן יכול להגיע כוחו של השכל האנושי של האדם אם הוא משכיל לעמול לחברו לחשיבה של תורה.

הרחבות

• לא בשמים היא

איך ספקו במה שהשיגו מה' יתברך. כאן עולה הניגוד החריף בין השכל האנושי לתורה האלוהית. רבי אריה לייב הלר דן בדברי הר"ן והקשה: כיצד יכולים אנו לחדש בתורה, הרי יש חשש גדול שנטעה, שהרי כך קרה אפילו לחכמים הגדולים בישיבה של מעלה? הא מתרץ על פי המדרש: "אמר ר' סימן: בשעה שרצה הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם, נעשו מלאכי השרת כתות כתות... חסד אומר: יברא, שכולו מלא חסדים. ואמת אומר: לא יברא, שכולו מלא שקרים. צדק אומר: יברא, שעושה צדקות. שלום אומר: אל יברא, שכולו קטטה. מה עשה הקדוש ברוך הוא? נטל אמת והשליכה ארצה, שנאמר 'ותשלך אמת ארצה'. אמרו לפני: רבש"ע, אתה מבזה תכשיט שלך?! אמר הקדוש ברוך הוא: רצוני שתעלה אמת מן הארץ" (ילקוט שמעוני יג). ומבאר: "משום שידוע ששכל האדם ילאה להשיג האמת בהיות בארץ שורשו, ולזה אמרו אתה מבזה תכשיט שלך, כיון שעיקר הבריאה עבור התורה, והאדם בשכלו האנושי מהנמנע להשיג האמת האמיתי, וכאשר יתנהגו העולמות כולם... על פי תורת האדם ולא יהיה על פי האמת - הרי אתה מבזה תכשיט שלך שחותרת אמת! ועל זה השיב הקדוש ברוך הוא: זהו רצוני שתעלה אמת מן הארץ! - והאמת יהיה כפי הסכמת החכמים בשכל האנושי ולשכון כבוד בארצינו" (הקדמה לקצות החושן). הקב"ה חפץ שאנחנו נלמד תורה בכוחות עצמנו ושנברר את האמת בכלים העומדים לרשותנו, בלי להתחשב בשיקולים אחרים, כבת קול וכדומה.

שאלות לדין

רבה בר נחמני היה יחיד מול כל ישיבה של מעלה. מדוע נהגו כמותו?

"לא תסור מן הדבר אשר גידו לך" - לכאורה דין זה נאמר לגבי היחס של תלמיד לגדולי הדור. אם כן, מדוע זה קשור לדין של "אחרי רבים להטות"?

ועכשיו נשארה השאלה השנית: איך ספקו במה שהשיגו מה' יתברך. אבל הגדה זו מתפרשת על הדרך שכתבנו: כי עם היותם יודעים שספק טהור על דרך האמת, היו אומרים טמא, שאחרי שהכרעת התורה נמסרה להם בחייהם, ושכלם היה מחייב לטמא, היה מן הראוי שיהיה טמא, אף על פי שהוא הפך מן האמת, שכן מחייב השכל האנושי, והשאר, אף על פי שהוא אמת, אין ראוי לעשות כן מעשה בדרך התורה, כמו שלא טהרו בעלי מחלקתו של רבי אליעזר, אף על פי שנתנה להם בת קול מן השמים שהלכה כדבריו, ולא נסתפק להם שהענין מאת ה' יתברך, כמו שלא ספק על אלו, ואף על פי כן אמרו: "לא בשמים היא". ולפיכך אמרו: "מאן נזכח? נזכח רבה בר נחמני", ולא באת לו הכרעה מן האמת, כי לא נסתפקו בזה, כמו שכתבתי, אלא שהכריע ששכל האדם מחייב - כפי התורה והמדות שהיא נדרשת בהן - לטהר, ומה שהיו מטמאין, לא היה רק מקצת שכלם בערך השכל האנושי, או מהתירשלות מלמוד בחייהם. ואמנם, אם ירבו המטמאין על רבה בר נחמני שהיה מטהר, אף על פי שהוא מסכים לאמת יותר מהם, לא יעשו המרבים מעשה לטהר על פי סברת היחיד, לפיכך צותה התורה שהכרעת המרבים תכריע, והיחיד מצוה לעשות כהספקתם אף על פי שהוא יודע שהם בלתי מסכימים אל האמת, שכן צוהו ה' יתברך באמרו: "לא תסור".

במה שהשיגו - אחר שהתברר להם מהי דעת הקב"ה. ספק טהור - במקרה מסופק הדין הוא טהור. האמת - האמת המוחלטת האלוהית. והשאר - הדעה החולקת. מאן נזכח - מי יכריע במחלוקת. באת לו - הגיע לידי. מן האמת - בגלל שזו האמת האלוהית. היו מטמאין - נפשות הצדיקים. מסכים לאמת - מכוון לאמת.